

צינונים והערות - פרק הישן

כ' ע"ב - כ"א ע"א

(א) מתני', "לא יצא ידי חובתו". בזכרון שמואל סכ"ט (אות ח') העיר אמאי קתני לשון עבר ולא לשון הווה דאינו יוצא ידי חובה, דמה דלא יצא מאי נפ"מ בזה, וכ' בשם המהרי"ל דנפ"מ דלא נאסרה הסוכה והיינו דס"ל דלא נאסרה הסוכה אלא אחר שנשתמש בה למצוה עיי"ש, ועו"כ לפי השי' דהביא הריטב"א דיש חיוב לישן בלילה הראשון בסוכה כמו דאיכא חובת אכילה, דלפ"ז נפ"מ אם ישן תחת המטה דלא יצא וצריך לישן שוב.

(ב) תוד"ה הישן. הרא"ה כ' דבסוכה תחת סוכה הוי העליון סכך כשר ומבטל האחד לשני ובוזה י"ל דגם בפחות מ' טפחים מבטל, משא"כ הכא דהמטה הוי מסיכוך פסול, ואי לאו דאיכא י' הוי כבגדיו דאינם מבטלים לסכך הסוכה, והריטב"א כ' דהתם גז"ה הוא דלא יהא דבר החשוב אהל מלבד סכך הסוכה, אבל הכא הוי מדין ביטול והדין נותן שלא יבטל בפחות מ' דהוי כבגדיו.

(ג) תוד"ה ראיתם. הר"ן מבאר דאי לאו דמחלפא שיטתי דר"ג יש מקום לפרש דמשו"ה הקפיד שלא ישן אע"ג דלכאורה אין בזה שום צד איסור, די"ל דס"ל כמ"ד דאין נשים סומכות רשות ומשום דליכא מצוה כלל גבי נשים, וי"ל דהי' מוחה כדי שלא יברך על המצוה, נוכ' דלהלכה דנשים סומכות רשות גם מברכות עיי"ש, ועו"כ די"ל דהי' מוחה כדי שלא יבא לעשות אותן מצות שיש צד איסור בעשייתם כגון סמיכה דמשתמש בקדשים.

ובעיקר הפטור של עבדים מן הסוכה כתב רש"י דהוי מטעם מצות עשה שהזמן גרמא דכל שנשים חייבות עבדים חייבים, והקשה הרש"ש דהא מיעוט נשים בסוכה הוא מהלכתא ולא מטעם מ"ע שהזמן גרמא כמבואר להלן כ"ח, וכתב דעפ"ד המל"מ (פ"ז ממלכים ה"י) יבוארו דברי רש"י. וכוונתו נראה דיש לדון האם כל חיובו של העבד במצות הוא כאשה וגם בדברים שאין האשה חייבת מחמת שהיא אשה ולא מחמת דהוי מצ"ע שהזמן גרמא נמי אין העבדים חייבים או"ד דכל מצוה שאין הזמן גרמא הגם דנשים פטורות מאיזה טעם מ"מ עבדים חייבים, והמל"מ נקט כצד השני עיי"ש. נויש בזה נדון גדול באחרונים עיין בטורי אבן ובשפ"א בחגיגה ד' ובמנ"ח מצוה א' ועוד ואכמ"ל] ולפ"ז י"ל דכוונת רש"י דהגם שאשה נתמעטה מהלכה מ"מ גדר הפטור הוא כמצות עשה שהזמן גרמא ורק מחמת כן עבדים פטורים נמי.

(ד) "תרגמה שמואל במטה עשרה". מבואר בגמ' שלא יצא יד"ח בגוונא שגבוה י"ט ובטעם הדבר נחלקו הראשונים, הרי"ף כ' דכיון דגבוהה י' טפחים שהוא שיעור סוכה נעשית כסוכה בתוך סוכה, נוכ"כ לעיל י"ט ב' גבי כילה] והבעה"מ כ' דלא היה לו לומר משום האי טעמא אלא דכיון דגבוהה י' טפחים הוה לי' אהל בפני עצמו ואי"ז עומד בצל סוכה אלא בצל אהל המטה. ועיין בב"ח (תרכ"ז) שכתב דיש נפ"מ בין שיטת הרי"ף לבעה"מ לענין דאורייתא דלשטת הרי"ף הישן תחת המטה לא יצא יד"ח חובה גם מדאורי' ואילו לשיטת הבעה"מ יצא יד"ח מדאורי' ורק מדרבנן לא יצא יד"ח. ועיין בפרמ"ג (משב"ז אות ב') דנפ"מ אם בלילה ראשון אין לו מקום אלא תחת המטה אם צריך לישב שם ואפשר שאף צריך לברך, אמנם דן הפרמ"ג דגם לשיטת הרי"ף אי"ז כ"א מדרבנן. ועיין בפנ"י לעיל י"א ע"א ד"ה אמנם.

ובמלחמות שם כ' דבאמת גם כשגבוהה י' טפחים אי"ז נחשב דאינו בתוך אהל הסוכה, אלא דהאהל מבטל לסכך הסוכה, ונלמד זה מהדין של סוכה תחת סוכה, דמה דשם פסול הוא משום דהתחתון פסול שאינו עשוי לצל דהא איכא צל עליון, והעליון מבטל לאהל של סכך התחתון, הכא נמי אתי אהל זה ומבטל לסכך דסוכה, וכ' דמשו"ה מבואר בגמ' דהאהל של המטה "מבטל" לאהל של הסוכה, דהוי מתורת ביטול ולא משום דאינו צל הסוכה דבאמת חשוב דסכך הסוכה סוכך על הכל. עיי"ש. והריטב"א הק' דא"כ למ"ד לעיל (י' ע"א) דבטפח או בד' טפחים איכא לפסול דסוכה תחת סוכה הכא נמי יפסל בשיעור זה ולא מצינו מאן דס"ל הכי, והר"ן הק' דא"כ כמו דבסוכה תחת סוכה אינה נפסלת אלא אם יש בעליונה י' טפחים ובפחות מזה אינה פוסלת ואף דהוי אהל קבוע, א"כ כמו"כ באהל תחת הסוכה לא יפסול אפילו באהל קבוע אא"כ הוי י' טפחים, [והיינו דק' הר"ן דתי' הגמ' לעיל י' ע"א אינו מבואר לפ"ד הרמב"ן], והרא"ה והריטב"א והר"ן ביארו כהבעה"מ. ובביאור דברי הרמב"ן יעויין בקה"י (סי' ט"ו) שביאר בב' אופנים א- דודאי סוכה תחת הסוכה ודין תחת המטה הם ב' דינים נפרדים דאם נניח דתחת המטה פירושו שהאדם דר תחת סכך התחתון לא דמי פסול זה לפסול סוכה תחת סוכה דהתם הוא גר תחת סכך כשר אלא דמגוזה"כ דסוכה תחת סוכה פסול ולזה בעי' בסוכה תחת סוכה כל דיני סוכה משא"כ בישן תחת המטה, אלא שכוונת הרמב"ן [והרי"ף] דמדין סוכה תחת הסוכה למדנו יסוד אחד והוא שהיושב תחת סכך התחתון נחשב שדירתו היא מתחת לסכך התחתון דמטעם זה גם אם סכך העליון צילתו מרובה התחתונה פסולה היכא שצילתה מרובה כיון שנחשב שיושב תחת סכך תחתון ולא עליון וזהו שנלמד מסוכה תחת סוכה. ולפ"ז לק"מ מסוגיא דלעיל גבי קנופות די"ל דהיכא דקביעי' כמו קנופות לא בעי' י"ט כדי להחשיב את היושב תחת הסכך התחתון דעיקר דירתו היא סכך התחתון. עיי"ש. ב- דזה פשוט דמשגחינן בתר ב' הסככות וכל היכא שאחד מהן הוא סכך פסול הרי חשיב מצטרף סכך פסול בהדי כשר ופסולה, אלא שלמדנו מסוכה תחת הסוכה מהו שיעור הדבר להחשיב ב' סככות דמאחר דמבואר התם דכדי להחשיב סכך העליון לסכך בעי' י"ט וכו' ה"ה לענין סכך התחתון אין לו חשיבות של סכך פסול אא"כ יש בו י"ט. ומה דהקשה הר"ן ודימה סוכה עליונה דקביעי' לקנופות ביאר הקה"י

דלא דמי דסוכה עליונה אם אין בה י"ט אי"ז הואל העשוי לדירה ולכן לא סגי בה דקביעי ובעי נמי י"ט משא"כ קנופות עי"ש. ועי"ש עוד שדייק מלשון הרמב"ן דבר חדש בגדר פסול העליון בסוכה תחת הסוכה.

(ה) **"יליף אהל אהל"**. הקשה בפנ"י דשם מצינו רק דלהביא טומאה על מה שתחת האהל בעי שיהיה עשוי בידי אדם, אבל מנ"ל דלחצוץ גם לא הוי אהל, וביאר דבאמת זה אית לי' לר"י מסברא דאוהל שאינו עשוי בידי אדם לא נחשב למקום בפנ"ע לחצוץ מן הטומאה אלא דגבי להביא טומאה בעי קרא כדי דלא נימא דאיכא רבוי דאהל אהל, [ועי"ש דהוכיח שגם לרבנן יש חילוק מסברא בין אוהל שעשוי בידי אדם לאוהל שאינו עשוי בידי אדם, עי"ש]. ובעל"נ בע"ב גבי סוכה מבואר דיש מקום לומר דילפינן מאהל גבי הבאת טומאה לשאר דיני אהל.

(ו) **"חצרות היו בירושלים... ומביאים נשים עוברות ויולדות שם ומגדלות שם את בניהם"**. והיינו דחיישי' לטומאת מת ולכן עבדי' הכי שאותם התנוקות היו ממלאים מים, וכתבו תוס' דהגם דבעי' איש בשעת קידוש או הזאה ואותו איש יש חשש שהוא טמא מת מ"מ כל מה שהיו יכולים לתקן מתקנין. עי"ש. ובתיו"ט (פרה פ"ג מ"ב) הקשה ממנ"י שם (מ"ג) דהוא היה נוטל ומקדש, וכן הביא מדברי הרמב"ם שהתנוקות היו מקדשים, ולכן ביאר התו"ט דמאחר דכל הזאות הללו לא היו אלא מדרבנן דמי לא עסקינן בכהן שמוחזק לנו בטהרה ולכן סגי בהזאה נמי בקטן. עי"ש. ועיין בערל"נ מש"כ בשיטת הרמב"ם ובחזו"א כתב דהרמב"ם מיירי בתנוקות גדולים בני י"ג, עי"ש.

(ז) **"ומביאים שוורים ודלתות על גביהם"**. והקשו תוס' למ"ד אוהל זרוק לאו שמיא אוהל מדוע מהני הכא דלתות, עי"ש. ובתוס' בעירובין (ל"א). כ' בשם רשב"א דלתות על גבי שוורים לכו"ע שמי' אהל, עי"ש. ובחי' הר"ן (שם) ביאר דכל מה דאהל זרוק לא שמי' אהל זהו רק בכלים ואף שאינם מקבלים טומאה כגון כלי אבנים, אבל במה שאינו כלי כלל או בע"ח בזה הדין דגם בזרוק שמי' אהל. ועיין במל"מ (בפי"א מטו"מ סוף ה"א בד"ה ודע שהתוס') כ' דאין לומר בשיטת הרמב"ם כשי' רשב"א בתוס', כמש"כ התיו"ט בפ"ג מפרה משנה ב' דהרמב"ם לא סבר כתוס' עי"ש, ולכן ביאר דכיון דהוי רק מעלה בעלמא י"ל דהגם דלא שמי' אהל מ"מ סגי בהכי, ובעל"נ מוסיף דמצינו דגם דברים שאינם מועילים מה"ת מ"מ אמרו דיעשו אותם משום מעלה וכמשנ"ת לגבי מלוי וקידוש ע"י קטן, והפנ"י כ' לומר דמה"ת לכו"ע אהל זרוק שמי' אהל ורק מדרבנן לא מהני והכא דהוי מעלה לא חשו לדרבנן. והנה בריטב"א שם כ' דכל מה דאמרינן דלאו שמי' אהל זהו רק בשידה תיבה ומגדל דטהרתו משום דהוי כלי הבא במידה ואינו עשוי לטלטל, ובזה אמרינן דבשעה דהוא מיטלטל הגם דאינו מקבל טומאה מ"מ אינו חשוב לחוץ בפני הטומאה, אבל בשאר דברים הוי אהל גם בזרוק. ובמים טהורים (בפ"ג מפרה משנה ב') דשי' הרמב"ם כהריטב"א, עי"ש.

בתוס' מבואר דלמ"ד אוהל זרוק שמיא אוהל א"ש הכא, והרשב"א בעירובין מביא שי' הר"ח דבזמן דהוא זרוק לכו"ע לא שמי' אהל, והק' מהכא דא"כ איך מהני דלתות על גבי שוורים, ובתוס' שם גם כ' דבשעה שהוא זרוק לכו"ע לא שמי' אהל, ומ"מ מבואר בדבריהם דהכא למ"ד דשמי' אהל ניחא דחוצץ, ומבואר במהרש"א שם דמש"כ התוס' דבזמן שהוא זרוק לכו"ע לא שמי' אהל זהו דוקא בזרוק באויר אבל כשהולך על הארץ בזה איכא להמחלוקת אי שמי' אהל וכמבואר בתוס' בחגיגה כ"ה א', ומשו"ה הכא ניחא דהולך על הארץ, עי"ש.

(ח) **"יירדו לתוך המים ומלאום"**. שיטת רש"י דהאי מ"ד ס"ל דמילוי בעי' ולא שישלשל בחבל, וכן שיטת הר"ש ובפי' הרא"ש בפרה, ולענין קושית התוס' עיין בעל"נ דלשי' רש"י צ"ל דמתני' דמכשר בחבל אתיא כר"י, ועי"ש מש"כ עוד. וברמב"ם בפה"מ ובהלכות וברא"ה ובריטב"א מבואר כתוס', אמנם בתוס' מבואר דלא חיישי' משום ההיא פורתא, אכן בפירוש הרע"ב כתב דהיו יורדים עם השורים לנהר ובתוך הנהר ליכא לספוקי לקבר דאין קוברין שם [ועיין בשושנים לדוד על המשניות שכתב דהגם דיש לחשוש לאדם שטבע בנהר מ"מ מאחר שהיו הולכים למקום הסמוך ליבשה היו רואים אם יש שם מת עי"ש].

(ט) **"מודה ר"י בכמלא אגרוף"**. רצ"ב דמאחר דילפי' ממשכן דבעי' אוהל בידי אדם דוקא מה מהני כמלא אגרוף, ובריטב"א כ' דילפי' עיקר אוהל ממצורע אלא דמשכן הוי מיעוט וס"ל דלא מיעט אלא בשאין בו כמלא אגרוף, אמנם לשיטת התוס' (ד"ה יליף) דמושבו לא משמע לא ריבוי ולא מיעוט לענין עשוי בידי אדם צ"ב כנ"ל, ועיין בר"ש באהלות פ"ח מ"ב דמבואר בדבריו דבאמת מה דמודה ר"י בכמלא אגרוף הוא רק מדרבנן. [והא דמהני הכא לחציצה הוא משום דהוי מעלה בעלמא אזי הקלו, ועיין בספר מראה כהן]. ועיין בפנ"י ע"ד רש"י ד/ה כמלא אגרוף שביאר את המעליות של שיעור כמלא אגרוף שהוא שיעור חשוב להבאת טומאה מדאו' עי"ש.

(י) **"והא דלת יש בה כמה אגרופין"** ובתוס' הק' דבלה"כ אין סיבה לפסול דלת שהרי עשוי בידי אדם. ועי"ש בתירוצם, ובמהרש"א ביאר דכוונתם דמה דבע"ח חשיבי הוי רק אי ילפי' מסברא ולא אי בעי' דומיא דמשכן, ועיין במהר"ם שהוסיף דכתבו תוס' כן לבאר מ"ט לעיל בגמ' לא אמרי' שאני בע"ח דחשיבי, וע"כ כ' דאי ילפי' ממשכן אי"ז שייך. ועיין בקרני ראם מש"כ לפ"ז בשיטת רש"י. ועיין ערול"נ. ובריטב"א הביא פי' תוס' דס"ל למקשה דאוהל זרוק לא שמיא אוהל וע"ז הק' דדלת יש לה כמה אגרופים והוי חשוב ולא בעי' דומיא דמשכן. ובריטב"א ביאר דהמקשה סבר דמאחר שלא נעשה בידי

אדם לאוהל לא הוי דומיא דמשכן [ועיין נמי ברש"י כ: דמדשמע דאוהל העשוי בידי אדם היינו שעשאו לשם אוהל] אלא דמשום דאית ביה כמה אגרופין צריך להתכשר ע"ש.

ציונים והערות – פרק הישן

כ"א ע"ב

(יא) **ר' יהודה לטעמיה דאמר סוכה דירת קבע בעינן.** והקשה בתוי"ט דלא מצאנו דר"י פליג לגבי קנופות לעיל י' ע"א ומ"ט הכא פליג. וברעק"א כתב דיש לחלק בין קנופות למטה דהא מצאנו דבקנופות לא בעי י"ט משא"כ במטה כדברי שמואל לעיל, והביאור דקנופות עשוי לתוכה מש"כ מטה דלגבה עשויה, כמבואר כבר בר"ן בריש פרקין ע"ש, ומהאי טעמא שרי לישון תחתה בסוכה דאי"ז קבע כלפי הסוכה. ע"ש. ויש להקשות לד' הרעק"א דלכא' מדברי הר"ן בריש פרקין מבואר רק דמטה מאחר שלגבה עשויה בעי עשרה אבל היכא שיש בה עשרה שוה היא לנופות דאין בהם י', ויש ליישב. ועוד יש לדון מהא דאיתא לעיל י"א ע"א דמבואר דלר"י מותר לישון בכילה שגבוהה עשרה ויש לה גג משום דלא אתי אהל ארעי ומבטל אוהל קבע וכילה עשויה לתוכה ומ"מ איתא לסברא דלא אתי אוהל ארעי וכו'. וצ"ל דמ"מ כילה אינה חשובה קבועה הגם שלתוכה עשויה משא"כ קינופות, וראיה לזה נראה מדברי הרא"ה (שם) דכתב דמה דאמרה הגמ' התם דמותר לישון בכילה היינו לשיטת ר"י דסוכה דירת קבע בעי אי"ז בדוקא וגם לרבנן מותר דכילה ודאי חשובה ארעי לגבי סוכה. ע"ש.]

(יב) **נחלקו הראשונים לעיל בפרק ראשון האם לשיטת רבי יהודה בעי דוקא סוכת קבע או"ד דמהני נמי סוכת קבע אבל מודה דמהני סוכה עראי, והכא מבואר דלא אתי אוהל ארעי ומבטל אוהל קבע ויש לדון לשיטת דמהני לר"י גם סוכת ארעי מה הדין בישן תחת המטה בסוכה ארעי, ועיין בתוס' הרא"ש לעיל ז: דלר"י גם אם עשה הסוכה בדרך ארעי חשיב קבע. וכן יש לדון לאידך לשיטת חכמים דסוכה דירת ארעי בעי אבל מ"מ גם אם עשה דירת קבע שראוי לארעי דשרי מה הדין אם בישן תחת המיטה בסוכת קבע הראויה לארעי, ולפ"ד התורא"ש י"ל דלרבנן גם סוכה העשויה קבע חשובה ארעי, ועיין בשפ"א משכ"ב.**

(יג) **"מפני שאין לה קבע."** פרש"י דר"י לטעמיה דס"ל סוכה דירת קבע בעי וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה ולפ"ז כ' דאין הלכה כר"י, ע"ש. ובראשונים הקשו דא"כ היה לגמ' לומר ר"י לטעמיה כבכל דוכתי, ועוד הקשה הר"ן דא"כ סמך הוי פשיטא ע"ש. ולכן ביארו הראשונים דטעמו של ר"י אינו משום דשיטתו דדירת קבע בעי אלא דהכא לכ"ע פסול, ובטעם הפסול נחלקו הראשונים, ברש"י ועוד ראשונים מבואר דהטעם משום שמטלטלת, והקשו תוס' מסוכה שעל גבי בהמה מ"ט לא מבואר בגמ' דפסול מטעם זה. ועיין בערו"ל"נ דכתב דיש לחלק כמש"כ התוס' לענין סוכה שבספינה דאורחיה בהכי וכ"כ י"ל לענין ע"ג הבהמה. ע"ש. ועיין להלן כ"ג בתוס' משכ"ב. ובר"ן כתב דהחילוק בין ראש העגלה והספינה למטה הוא דבמטה קרקע הסוכה מטלטלת ממקום למקום שהרי קרקע הסוכה אי"ז המטה אלא הקרקע שמתחתיה משא"כ גבי ראש העגלה והספינה שקרקע הסוכה אינו משתנה. ובראב"ד [הו"ד בראשונים] ביאר דמשום שאין לה קבע היינו שאם יזיזו את המטה היא תפול ובריטב"א הקשה לפ"ז על לשון כרעי המטה ע"ש, והביא פירוש הרמב"ן דכפה את המטה על צידה והיא עומדת להתהפך. ע"ש. [ועיין במש"ב תר"ל בהקדמה לביאור הסימן שביאר את האופן של סיכוך ע"ג המטה, ותלוי בשיטות הראשונים הנ"ל].

ובתוס' ובראשונים הביאו פירוש הירושלמי דהחסרון הכא הוא משום שאין בין המטה לסכך י"ט ע"ש, אלא שקשה לפ"ז דלכא' אי"ז שייך לדין קבע כלל אלא לחסרון של י"ט שהוא משום "מחיצה" או "דירה סרוחה". ועיין בחידושי רי"ז הלוי שביאר הדבר לשיטת הרמב"ם בפירוש המשנה [ורש"י] שתלוי דין המשנה במחלו' אי סוכה דירת קבע בעי או לא, דהנה מה דבעי שיהיה גובה י' טפחים בסוכה הוא משני טעמים האחד משום דבעי מחיצות ובפחות מ' לא חשיב מחיצה וכמבואר בגמ' לעיל ו' ב', ואיכא עוד טעם דבפחות מ' הוי דירה סרוחה, וכ' לומר דחסרון זה דירה סרוחה לא הוי אלא לר"י דבעי דירת קבע, משא"כ לרבנן דלא הוי דירת קבע א"כ י"ל דלא בעי כלל תורת דירה, ולא אכפת לן דהוי דירה סרוחה, [והביא שם לשון הרמב"ם גבי הוציין יורדים לתוך י' דמבואר דאין הסוכה נפסלת והיינו משום דאין פסול דדירה סרוחה], ולפ"ז כ' דהכא באמת בעיקר השיעור מחיצה אין חסרון דהא מבואר בתוס' דהיכי דהסכך יעמוד בלא המטה בזה אין חסרון דהמטה בתוך הסוכה, והיינו דבאמת אכתי חשיב דיש כאן מחיצה י' טפחים ורק דהחסרון הוא דאינו ראוי לדירה והוי דירה סרוחה משום דאם יוציא המטה הרי לא יהיה כאן סכך כלל, וא"כ זה תלוי במחלוקת ר"י ורבנן האם סוכה היא דירת קבע ואז איכא לדין וחסרון דדירה סרוחה או דלא בעי שיהיה בזה תורת דירה ושפיר הוי ר"י לטעמי' וכמש"כ הרמב"ם בפה"מ.

ובקה"י (סי' ט"ז) ביאר באופ"א דבעי גם לטעם דאין לה קבע וגם לטעם ד"ט דהנה הובאו לעיל דברי הר"ן שחילק בין מטה לבין סוכה ע"ג הספינה וכד' דבסוכה ע"ג המטה קרקע המטה משתנית ע"י שמזיזים את המטה ממקום למקום, הרי שס" לר"ן דקרקע הסוכה אינה המטה עצמה אלא הקרקע שתחתיה, ומעתה י"ל דס"ל לתוס' דאם זהו קרקע הסוכה הרי יש חסרון של קבע אם נימא דאין קרקע הסוכה אלא מן המטה הרי יש חסרון של י"ט,

ועי"ש שאפשר שמיירי במטה שאפשר להסיר את דף המטה ולכן אילולי החסרון של קבע היה ניתן להחשיב את קרקע הסוכה מהקרקע שמתחת למטה ולא מגב המטה.

(יד) **"מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה"** ובטעם הפסול נחלקו הראשונים בר"ן ועוד ראשונים מבואר שהוא מדרבנן ומשום גזירה שמא יבוא לסכך בדבר המקבל טומאה, ולפ"ז מבואר מ"ט מותר לסמוך על אבנים שהוא דבר שאין גדולו מן הארץ דאין מסככין בו, דלא חיישי' שיבוא לסכך בזה, עי"ש. אמנם ברש"י נראה שהוא מעיקר הדין היינו דמאחר שמעמיד הסוכה מדבר המקבל טומאה הוא כמו שסיכך בדבר המקבל טומאה, וכן דייק הב"ח (תרכ"ט ד"ה כתב הר"ן) וכן ביאר הק"נ בדברי הרא"ש ולכן הקשה הרא"ש ממה שרגילות לסכך על אבנים עי"ש. ומחמת דברי רש"י והרא"ש כתב הב"ח דאין להעמיד הסכך ע"ג דבר המקבל טומאה ואי"ז ממידת חסידות כמ"ש כ"הר"ן אלא מעיקר הדין, [ועי"ש עוד במה שדן במעמיד בדבר המחובר לקרקע ואכמ"ל]. אמנם בשו"ע תר"ל כתב דמותר לסמוך בדבר המקבל טומאה ויעויין בשער הציון (שם אות ס') שהביא מכמה פוסקים דאין לחשוש למעמיד בדבר המקבל טומאה ורק דיש החמיר בעלמא ולחוש לשיטות דס"ל דאין להעמיד בדבר המקבל טומאה. עי"ש. ובשו"ע (תרכ"ט ס"ז) כתב דיש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו [וביאור הספק עיין ט"ז וביאור הגר"א דיש לדון אי הוי דבר המקבל טומאה ובמ"א מבאר באופ"א עי"ש] וברמ"א כתב דאין לסכך על גביו ואפילו להניחו על הסכך כדי להחזיקו אסור עי"ש. וצ"ב דהא כל הצד לאסור הוא דהוי דבר המקבל טומאה והא פסק השו"ע דמותר להעמיד בדבר המקבל טומאה [ולא השיגו הרמ"א שם ומשמע שמודה לזה], ועיין בביאור הגר"א שנדחק דהכא כתב הדין לכתחילה ובסי' תר"ל כתב הדין בדיעבד וצ"ע, ועי"ש במג"א סק"ט, ובט"ז חילק דהכא הדבר המקבל טומאה הוא חלק מן הסכך ולהכי אסור, אלא שתמה ע"ז דהא סכך פסול שפוסל בד"ט אי"ז אלא אם לא נשאר בו שיעור הכשר סוכה עי"ש. ובסק"א ביאר הט"ז דחיישי' שמא יבא להרבות בסולמות ויעשה מהן גוף הסכך.

(טו) **ולענין דבר המקבל טומאה מדרבנן** נחלקו הפוסקים אי יש בו חסרון של מעמיד, דבמג"א (תרכ"ט סק"א) כתב דכל כלי עץ הרחב קצת אין להניח על הסוכה דדמי לבית קבול [וכ' דאפי' שברים שלהם אין להניח] והיינו דדבר המקבל טומאה מדרבנן לא מעמידים בו, וכן מבואר בט"ז (שם סק"א) שאין להעמיד בשברי כלים כיון שאין מסככין בהם [והיינו מדרבנן עייל לעיל ט"ו ע"ב]. אמנם בבכורי יעקב (סס"ק י"א) ס"ל כתב דכיון דעיקר פסול שברי כלים אינו אלא מדרבנן א"נ דאסור להעמיד בו הסכך הוי כגזירה לגזירה עי"ש. ובקה"י (סי' י"ז) תלה נדון זה בדברי הריטב"א (בסוגיין ולעיל י"א: ע"ד המשנה י"ב ע"א וכולן כשרות לרפנות) דהביא הריטב"א יש שפירשו דחבילי קש וחבילי עצים אין לסמוך הסכך עליהם ופליג הריטב"א וס"ל דמותר לסמוך עליהם משום דכל שאינו אסור אלא מדרבנן לא גזרו בו סמיכה [וברטב"א בסוגיין הוסיף דהוי גזירה לגזירה]. והרי שנחלקו הראשונים האם דבר שפסול מדרבנן אי גזרו בו מטעם מעמיד. ולכא' לשיטת רש"י והרא"ש דדין מעמיד אי"ז מטעם גזרה אלא מעיקר הדין כמבואר לעיל א"כ לכא' ה"ה לדבר המקבל טומאה מדרבנן, וצ"ע.

(טז) **ענין מעמיד דמעמיד**. ברמב"ן (במלחמות) מבואר דהיכי דעושה דפנות על האילן וסומך הסכך עליהם דכשר כמבואר לקמן כ"ב: הוא משום דאינו מעמיד ממש במחובר אלא שהמחובר סומך את המעמיד וכיוצא בזה הכשירו דמעשה קרקע בעלמא עביד. וברא"ה ובריטב"א כ' הלשון דכה"ג כשר משום דהוי מעמיד דמעמיד, ובר"ן במשנה לק' כ"ב ב' כ' דהיכי דנעץ קונדסים באילן וסיכך על גבם כשר דכולי האי לא גזרינן כיון דמפסקי קונדסין בין אילן לסכך, [ובמלחמות מבואר דגם היכי דהוי האילן מן הצדדין דכשר וכמבואר בגמ' בשבת דקרי להו צדדין לעושה סוכתו על האילן, ולא נתפרש מהו הגונא דצדדין, והריטב"א כ' דבגמ' בשבת הוי לשון מושאל והכונה דהניח הדפנות על האילן], ובשו"ע סתרי"ט ס"ח כ' דלחבר הכלונסות במסמרים של ברזל אין קפידא, ומקור דין זה הוא בתה"ד דכ' דכיון דקיי"ל דמעמיד כשר א"כ אין קפידא בזה, וכ' המג"א בסק"ט והגר"א בסק"א דאע"ג דנתבאר דשו"ע שם ס"ז מחמיר לכתחילה שלא להעמיד בדבר המקבל טומאה מ"מ בכה"ג לכו"ע כשר כיון דהוי מעמיד דמעמיד, וכ"כ המ"ב בסכ"ו, [ובט"ז שם סק"א כ' דרק היכי דהוא מעמיד באופן דהוא מסכך בו כמו הא דסולם בזה כ' השו"ע להחמיר משום דיבואו לסכך הכל בסולמות אבל היכי דהוי מעמיד מן הצד בזה לא החמיר השו"ע], אמנם החזו"א (סי' קמ"ג) כ' דכיון דהמלחמות מיירי על כה"ג דהקרקע הוי מדבר המקבל טומאה וכ' הלשון דמעשה קרקע בעלמא עביד, א"כ אין לנו ללמוד מזה להכשיר מעמיד דמעמיד, וגם כ' החזו"א דכיון דהמעמיד עומד על דבר המקבל טומאה א"כ הוא נפסל לסיכוך ונמצא דהסכך עומד על דבר הפסול לסיכוך, וגם הק' דבכל סומך על כרעי המטה הרי צריך להניח עוד כלונסות להעמיד עליהם הסכך ובכל זאת לא הכשירו בזה, ובקה"י סי"ח כ' די"ל דהיכי דהמעמיד עומד באופן דהוא מסכך, א"כ בזה חשוב חלק מהסכך ואין להכשיר משום מעמיד דמעמיד, ורק היכי דהוי מעמיד מן הצד בזה אמרינן דמה שמעמיד אותו חשיב מעמיד דמעמיד, ומ"מ עי"ש שהביא מדברי הריטב"א לעיל י"ט ע"ב ראייה לד' החזו"א עי"ש.

(יז) **"אמר אבי לא שנו אלא סמך אבל סיכך ע"ג המטה כשרה"** רש"י לשיטתו מבאר דאביי מיירי על גונא דהעמיד הסכך על יתירות והמטה הוי רק דופן הסוכה, והריטב"א והר"ן הק' דא"כ פשיטא דכשר, וכ' בעל"נ דברש"י מבואר דיש חידוש דאע"ג דהדפנות הוו של מטה ואינם קבע מ"מ הסוכה כשרה, ועיין במאירי. ותוס' והרא"ש כ' לשיטתם עפ"ד הירושלמי דאתא אביי לאשמועינן דכל היכי דאי"צ למטה לעיקר הסכך אין המטה ממעטת בסוכה,

והטושו"ע סתר"ל סי"ג כ' דאם סמך הסכך על העמודים והכרעים הן הדפנות, הסוכה כשרה, ומבואר בב"י דהגם דבאם יטול המטה תפסל הסוכה משום דאין לה דפנות מ"מ כיון דהסכך עומד גם בלא המטה אין המטה ממעטת בשיעור הסוכה, וכ"כ המ"ב בסקנ"ח, אמנם החזו"א תמה בזה דכיון דמ"מ אין הכשר לסוכה בלא המטה א"כ איך אפשר למדוד השיעור י' טפחים מהקרקע ממש, הא א"א שהמקום שתחת המטה יהיה חלק מהסוכה בלא שתפסל הסוכה כיון דמיד שיוציא המטה תפסל הסוכה וכ' להחמיר בכה"ג, והריטב"א הק' לפי שי' התוס' דפשיטא דהמטה לא תמעט בשיעור, ולכאורה ס"ל דלא מיירי דהמטה משמשת דופן לסוכה דא"כ אי"ז פשיטא. וברא"ה מבואר דלפי פי' הירושלמי אביי מיירי דאיכא י' טפחים בין המטה לסוכה, ולכאורה לפ"ד החידוש דלא נימא כשי' רש"י דכיון דמטלטלת עם המטה יחשב גם דאין לה קבע. ובמלחמות וברא"ה ובריטב"א ובר"ן מבואר, לפי המבואר שיטת הראב"ד לעיל דאין לה קבע משום דכשישתמש עם המטה תפול הסוכה, דאביי מיירי דנעץ קונדסים על גבי המטה, דנמצא דמקום הסוכה הוי גב המטה, ובזה כשישתמש במטה לא תפול הסוכה דהמטה היא הסוכה, וגם ליכא משום מעמיד כיון דעומד על גבי יתירות, ומבואר בריטב"א ובר"ן דהחידוש דאע"ג דהמטה מטלטלת מ"מ חשיב קבע.

ציונים והערות - פרק הישן

כ"ב ע"א - כ"ב ע"ב

(יח) "סוכה המדובללת... מאי מדובללת אמר רב סוכה עניה." והיינו שהגם שצילתה מרובה מחמתה מ"מ יש בה הרבה אויר אלא שאין באויר שיעור ג', ועיין בריטב"א דהחידוש הוא דלא חיישי' דלמא קליש טפי ובציר שיעורא ולא אדעתיה. ובשפ"א הקשה דלשון מדובללת מיותר כיון דתני צילתה מרובה מחמתה כשרה, וביאר השפ"א דקמ"ל דגם סוכה קטנה [היינו עניה] סגי בצילתה מרובה מחמתה ולא בעי' סכך שלם, ועוד ביאר דקמ"ל דיש לבוד באמצע בסוכה קטנה.

(יט) "ושמואל אמר קנה עולה וקנה יורד." ברש"י פי' דהגם דבאופן זה הוי חמתה מרובה מצילתה אמרי' רואים דאילו היה בשוה היתה צילתה מרובה וכשרה ולפ"ז אם יש בניהם ג"ט פסולה משום חמתה מרובה מצילתה, ומבואר בדברי רש"י דהגם דעתה הוי חמתה מרובה מ"מ אמרי' רואין וכו', ואע"פ דגבי אויר לא מהני לבוד להכשיר הסכך היכא שחמתה מרובה מצילתה, דשאני הכא שיש סכך מרובה, [כ"כ הריטב"א]. ובתוס' רי"ד תמה דמאחר דחמתה מרובה בטל הסכך לגמרי ואינו מועיל כלום, ולכן ביאר דמיירי בצילתה מרובה [היינו ע"י ב' הסככין] וקמ"ל דבתוך שלשה לא אמרי' סלק העליונים כאילו אינם. עי"ש. ויש לבאר לשיטת התוס' רי"ד מדוע ברחוק ג' פסול הא איכא בסוכה צילתה מרובה מחמתה ומאיה טעם נימא סלק העליונים וכו', [ועיין בשפ"א שכתב דמה"ט פשטא לרש"י דמיירי הכא בחמתה מרובה], וצ"ל דס"ל לתורי"ד דדין הסכך הוא לעשות "מחיצה" וכל היכא שאין בו דין מחיצה אי"ז חשוב סכך ועיין בר"ן שכתב דהפסול הוא מטעם ב' סככין, עי"ש. אלא שצ"ב מ"ט הוי חסרון ב"מחיצה" הא הגם דהוי חמתה מרובה מצילתה מ"מ אפשר שאין בין קנה לחבירו ג"ט ושפיר הוי מחיצה, ועיין בשפ"א שעמד בזה, ואולי אפ"ל דדין המחיצה דבעי' בסכך הוא מחיצה שצילתה מרובה, ועיין. ובתוס' הקשו לפרש"י דכיון דאילו החמה בראש כל אדם היתה צילתה מרובה א"כ גם ביש בניהם ג"ט אין סברא לפסול משום דבאלכסון הוי חמתה מרובה. ולכן ביארו דחידוש הגמ' הוא דפחות מג' חשוב סכך אחד משא"כ ברחוק ג' דלא חשוב סכך אחד להצטרף, ויש לדון האם ס"ל לתוס' דמיירי בחמתה מרובה [מצד האלכסון] כרש"י דאז בעי' לצירוף אבל בצילתה מרובה יהי גם ברחוק ג' או ס"ל כתורי"ד, ועיין בחידושי אנשי שם ובשפ"א. ולענין קר' התוס' על רש"י עיין בערול"ג דביאר שיטת רש"י עפ"ד הריטב"א בריש מכילתין שכ' דביומי תשרי לעולם החמה עומדת מן הצד וכן בשחרית וערבית החמה מן הצד [ואיכא צל דפנות עי"ש] ולכן פסול בקנה עולה ויורד דחמתה מרובה מן הצד. עי"ש.

(כ) "אבל יש בגגו טפח כשרה דאמרי' חבוט רמי." וכתב הכס"מ (פ"ה הכ"א) דיש מי שפירש דהא דאמרי' חבוט רמי הוא דוקא אם העליונות והתחתונות מכוונות בצמצום אבל אם יש בעליון יותר מטפח ובתחתון טפח או שיש בתחתון רוח יותר מטפח ובעליון טפח ל"א חבוט רמי וכתב דכן משמע מדברי הרמב"ם, עי"ש. ועיין בריטב"א שהביא יש מרבנן דס"ל הכי והריטב"א פליג בזה וס"ל דגם אם אינן מכוונות ממש אמרי' חבוט רמי כל היכא שיש בעליונות טפח ובתחתונות פו"ט, ולשון השו"ע בסתר"ל א"ס"ה כהרמב"ם, והרמ"א שם כ' דהיינו שיש באויר שבין התחתון טפח דראוי להוריד העליון, ומבואר בב"י הגר"א סק"ד ובגליון הגרע"א דנותן הרמ"א לחלוק על השו"ע דלפ"ד השו"ע היכי דהוי יותר מטפח בעי' שיהיה בתחתונות יותר מטפח, ולפ"ד הרמ"א סגי שיהיה טפח באויר למטה, ובסברת יש מרבנן כתב הקה"י (ס"כ) דס"ל שענין חבוט רמי הוא לא דיחשב דבר מונח על דבר אלא להשוות דבר אצל דבר וס"ל דל"א חבוט רמי לחצאין עי"ש. ובחידושי הגר"ח (שם) הקשה ע"ז מכמה סוגיות באהלות דמבואר שגם אם אין רווח התחתון וקורות עליון שוים אמרי' חבוט רמי. [וכן הקשה בקה"י ועמד בצ"ע] ומתחילה רצה הגר"ח לתרץ דרך בדין סוכה בעי' להלכה דחבוט רמי ומשום דבעי' צירוף בין הסכך לדפנות ולהכי בעי' שיהיה מכוון ממש הקורה העליונה והרווח שבין התחתונה אבל גבי טומאה לא בעי' אלא לדין שיהיה מציאות של אוהל על הכל ולכן לא בעי' שיהיה מכוון בצמצום, ורק היכא שאין בתחתונה טפח בעי' גם בטומאה לדין חבוט רמי, אלא שדחה ד"ז הגר"ח דמוכח בסוגיין ועוד דגם בגוונא שיש פו"ט

בתחתונה בעי' בטומאה לדין חבוט רמי ומשום דבעי' שיהיה הכל אהל אחד. ולכן ביאר הגר"ח בדעת הרמב"ם דהטעם שהצריך גבי סוכה שיהיו מכוונות ממש אי"ז מדיני חבוט רמי דלא אמרי' אלא בכה"ג, אלא הטעם הוא דמאחר דמוכח דאילולי דין לבוד היה הדין שאויר משהו ג"כ פוסל בסוכה הרי דכל היכא שרחוק ג"ט פקע ממנו שם לבוד וממילא גם א"נ חבוט רמי לא יהני אם אינם מכוונות ממש כיון דישאר אויר משהו ויפסול את הסוכה. עי"ש. וכ"ז מיישב שיטת הרמב"ם אבל שיטת הראשונים שהביא הכס"מ אכתי צ"ע. וכדברי הגר"ח בשיטת הרמב"ם כן מבואר גם במרכה"מ דהטעם דלא אמרינן חבוט ולבוד, אמנם החזו"א בגליונות שם הק' דלפ"ז אם יהיה הריוח בפחות מז' טפחים יהיה כשר כיון דאויר לא פוסל כשאינו מהלך על ז' טפחים, ואפשר דבעי' גם על פני כולה ממש ונתבאר לעיל י"ט א', והרמב"ם סתם דבריו, ועוה"ק דהא מיירי דהעליון הוי טפח וא"כ מיירי גם בגונא דיש בסכך התחתון בין אחד לשני פחות מג' טפחים וא"כ אי משום הכשר האויר הרי בזה גם בלא חבוט כלל יש להכשיר משום לבוד ע"י הסכך התחתון לבוד, ובעי' לדין חבוט רק כדי שלא יהיה חממ"צ, וא"כ אמאי פסול. עי"ש.

כא) כתב הר"ן דמוכח בגמ' שיהיה באויר שבין התחתונות טפח שאל"כ ל"א חבוט רמי הגם שיש בעליונות טפח, ובכס"מ (שם) כ' דכן הוא דעת הרמב"ם. אמנם ברש"י מדויק דפליג דהא ביאר דהטעם שבאופן שאין בתחתונות פו"ט ל"א חבוט רמי הוא משום שבכה"ג אין בעליונה טפח ומשמע דאי יש בעליונה טפח לא בעי' שריוח התחתונות יהיה ג"כ טפח, וכן מבואר בתוס' [כן דייקו בחידושי אנ"ש ובכ"ח תרל"א]. ובביאור מחלוקתם כתב הקה"י דנחלקו האם דין חבוט רמי הוא דנחשב דבר מונח על דבר [דאז לא איכפץ לן אם יש בתחתונה פחות מטפח] או דדבר מונח אצל דבר היינו שמשום התקרה העליונה והתחתונה ואז בעי' שיהיה בתחתונה טפח. עי"ש.

כב) "קורות הבית והעליה" וכו'. עיין ברמב"ם בפירוש המשנה (אהלות פ"ב מ"ה) דביאר דהיכא שהיו העליונות כבין התחתונות אמרי' שרואים את הקורות העליונות יורדות למטה ואת התחתונות עולות למעלה והוא ענין גוד אסיק וגוד אחית, ולכן בעי' בכל קורה טפח ובניהם פו"ט. עי"ש. ומבואר ברמב"ם דדין חבוט רמי אינו רק ללמטה אלא גם ללמעלה וכענין גוד אסיק, [אמנם מדברי רש"י בסוגיין מדויק לכאן שדין לבוד אינו אלא מלמעלה למטה טולא מלמטה למעלה, וכן דייק בערול"נ], ועיין בגר"ח (שם) דמבואר בדבריו דאיכא ראיא לרמב"ם מסוגיא דלהלן גבי קורות דערובין דבעי' שהיו יכולים לקבל אריח וס"ל לרבי יוסי ברב"י דגם אם היו ב' קורות שכ"א מהן אינה יכולה לקבל אריח אבל אפש"ל חבוט רמי [ובין שניהם ראויה לקבל אריח] אזי רואין את העליונה כאילו היא למטה ואת התחתונה כאילו היא למעלה ונחשב שהקורה יכולה לקבל אריח, עי"ש. הרי להדיא שדין חבוט וכו' אינו רק מלמעלה למטה אלא גם מלמטה למעלה. [והגר"ח הוכיח מזה דדין חבוט רמי לענין טומאה הוא לעשות הכל כאהל אחד] אמנם באמת כל הראיה היא מההור"א של הגמ' שהתם בעי' לדין חבוט רמי אבל למסקנה דתם הוא מדין לבוד אין ראיא לכאן דדין מחבוט הוא גם מלמטה למעלה, וכ"כ בערול"נ, ויעוין בקה"י (סי' כ' אות ב') שדחה הראיה מהגמ' הנ"ל באופ"א, ועי"ש שהקשה לשיטת הרמב"ם הנ"ל מהא דמשמע בגמ' דכל היכא שאין בעליונות טפח לא שייך חבוט רמי ולכאן אם בתחתונות יש טפח מה איכפת לי שאין בעליונות טפח הא נימא רואין ללמעלה [גוד אסיק] ויהיה כאהל אחד [ואין לומר דבעי' נמי ברווח שבניהם פו"ט דמהכ"ל לומר כן]. אמנם מדברי הגר"ח מבואר דבאמת דכל ענין חבוט רמי [בטומאה] הוא רק בגונא שאפשר לומר על העליונה שיורדת למטה ועל התחתונה שעולה למעלה דענין חבוט הוא לעשות מב' האוהלים אוהל אחד ולהכי בעי' לתרויהו עי"ש.

בערול"נ דן באופן שהטומאה נמצאת מעל קורות התחתונה ולמטה מקורות העליונה האם בין הקורות טמא או לא [ועיין ברטב"א], ותלה ד"ז האם אמרי' חבוט גם מלמטה למעלה וא"כ הכל טמא, או"ד דרק מלמעלה למטה אמרי' חבוט וא"כ טהור. ובקה"י (שם ד"ה וביותר) כתב דדין חבוט אינו דנחשב ממש כמונח למטה, אלא דמה שמאחיל במקומו למעלה מצטרף עם התחתונות להחשב הכל אוהל אחד וא"כ פשוט שהכל טמא, עי"ש.

כג) "רבי יוסי בר' יהודה אומר רואין את העליונה כאילו היא למטה" וכו'. הרמב"ם (פ"ז משבת הכ"ה) פסק כריב"י, ובעל ההשלמה הק' דמבואר בגמ' דס"ל כאבוא דאמרינן רואין, וא"כ אמאי פסק הרמב"ם כריב"י, ובכ"ח הגר"א סי' שס"ג סק"מ כ' דמקור הרמב"ם הי' קו' התוס' הכא דמאי מיייתי רבא להק' מריב"י הא רבנן פליגי עלי', ובקה"י בעירובין ס"ז הביא דברי הריטב"א בסוגי' בעירובין, דכ' דמש"כ בגמ' דסבר כאבוא אין הכוונה דרבנן פליגי עלי' בזה, דבאמת בזה גם רבנן מודו, אלא כיון דאמר דפליגי עלי' בחדא אמר בזה דס"ל כותי' בחדא, עי"ש ואכמ"ל.

כד) "תריץ ואימא הכי... והתחתונה סמוכה לה בשלוש טפחים" וכו'. הרמב"ם שם כ' דרואין העליונה כאילו היא למטה והתחתונה כאילו היא למעלה ולא יהיה ביניהן ג' טפחים כשרואין אותה שירדה זו ועלתה זו בכונה עד שיעשו ג' טפחים, והה"מ מבאר דברי הרמב"ם דהיינו דבעי' שאחר דנימא לבוד יהיה פחות מג' טפחים ביניהם דהא גם כשהן שוים בעי' שלא יהא יותר מג' טפחים, והק' דמדברי הרמב"ם נראה דאמרינן רואין גם ביותר מג' טפחים והא רבא מסיק דרק עד ג' אמרינן רואין ופסק כן הרמב"ם גבי סוכה, והכס"מ כ' דיל"פ דברי הרמב"ם שכ' דלא יהיה ג' טפחים דקאי גם על מרחק הגובה, וכ' עוד דיל"ל דס"ל דלפי האמת גם ביותר מג' אמרינן חבוט גבי קורה, ורק בסוכה ובטומאה דבעי' לדין אהל בזה הוא דבעי' שיהיה דוקא טפח אבל בקורה דלא הוי מדין אהל גם בפחות מטפח אמרינן חבוט, ובחזו"א תמה דמ"מ מנין לנו לומר הכי כיון דלא נזכר בשום מקום דגם ביותר מג' מהני, ובקה"י בעירובין ס"ז כ' דאי אמרינן דקורה משום היכר א"כ אין צריך כלל לדין חבוט דמ"מ איכא היכר, ורק אם קורה משום מחיצה בעי' לדין

חבוט דעל פחות מטפח לא אמרינן דעושה מחיצה, וכ' דרב כהנא דהק' הכא הוא לשיטתו בעירובין דקורה משום מחיצה, אבל להלכה דמשום היכר א"כ לק"מ ובאמת יהיה כשר גם ביותר מג' דלא בעי כלל לדין חבוט. ע"ש.

ציונים והערות - פרק הישן

כ"ב ע"ב - כ"ג ע"א

כה) "כוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת." נחלקו הראשונים בביאור הסוגיא ושיטת רש"י והר"ן נתבארה באריכות בפרק קמא ואכמ"ל. ושיטת התוס' ור"ת בספר הישר שס"ח והיראים במצוה תכ"א וכן הבעה"מ דסגי בזה שלמעלה איכא פרוץ כעומד כיון דלהלכה פרוץ כעומד מותר, ומה דמבואר דבעי שיהיה צממ"ח היינו באחד שעומד למטה בעי שיראה לו דלמעלה הוי צממ"ח כיון דהאור נראה לו מועט ממה שהוא באמת, והראב"ד מק' על ר"ת דמשום דכשמודד למטה טועה בשיעור אי"ז סיבה דהתנא ישנה דבעי צממ"ח למטה, דזה ודאי דבעי לעיין על הסכך במקום שאין לטעות בו. ובמש"כ ר"ת דהאור נראה מועט מבואר בעיטור דמשא"כ הסכך כיון דיש בו ממשות אינו מתמעט, וכ' דאינו נראה דהא אדם על ההר גם נראה קטן, [ובמלחמות ובריטב"א מוסיפים דאש מרחוק נראת גדולה יותר מאדם רחוק], ולפי המבואר בתוס' דמייתי ראייה מהא ד"ונהי בעינינו כחגבים" מבואר דגם בדבר שיש בו ממשות ס"ל דמתמעט, וביראים שם ובר"ן מבואר ש' ר"ת דמ"מ העומד אינו מתמעט כמו הפרוץ ומשו"ה הפרוץ נראה מועט יותר, ועוד מק' המלחמות דפעמים דיראה לו למעלה צממ"ח ובאמת יהיה זה חממ"צ, ואיך מבואר דסגי בנראה צממ"ח, ובר"ן מבואר דבודאי מיירי בסוכה דיש בה שיעור מצומצם ואינה גבוהה ובוה כל שנראה לו צממ"ח למטה אמרינן דלא הוי למעלה פחות מפלגא. ושי' העיטור דלמעלה איכא פחות צל מלמטה וא"כ היכי דלמטה איכא חמה כמו צל נמצא דלמעלה איכא חממ"צ ופסול, והיכי דלמעלה איכא פרוץ כעומד יש למטה צממ"ח וכשר, ובספר הישר שס"ה מבואר דכמו דהצל מאריך בשחרית וערבית הכא נמי מאריך הצל למטה, ובק"נ אות ט' מבואר דהעיטור מיירי שהחמה בצד ומשו"ה הצל למטה מרובה, ולענין הלכה, הרא"ש והטור הביאו גם שי' העיטור, והרמב"ם (פ"ה הי"ט) כ' כרש"י, וכ' הב"ח דיש להחמיר גם כהעיטור, אמנם בשו"ע ס"א מבואר כרש"י, וכ' הביה"ל דאי"צ להחמיר כהעיטור.

כו) "מעובה כמין בית." מבואר בגמ' דאם אין ככבין נראין מתוכה לכ"ע כשרה אבל אם אין כוכבי חמה נראין הוין מחלוקת ב"ש וב"ה. וביאור כוכבי חמה כ' רש"י מבאר דהיינו נצוצי חמה, וכן מבואר בעור ראשונים, וברמב"ם (פ"ה הכ"א) כ' שיראו ממנו הכוכבים הגדולים, וכ' הכס"מ דהרמב"ם מבאר דכוכבי חמה היינו דהוי כוכבים הנראים גם ביום דאיכא אור חמה, וברבינו מנוח מבאר דהיינו כוכבים שמהלכך החמה בקרוב כגון נוגה ונצוצים גדול. הנה ברא"ש הביא מהירושלמי דצריך שיהיה הכוכבים נראים מתוכה, ר' לוי אמר כוכבי חמה שנו, ומבאר דהיינו לכתחילה, וכן הביאו הריטב"א והר"ן דבעי שיהיה כוכבי חמה נראים לכתחילה, והרמב"ם שם כ' דדרך הסיכוך להיות קל שיראו הכוכבים הגדולים, ומבואר ברבינו מנוח דהיינו דלכתחילה בעי שיהיה עשוי באופן זה, והטור (סתר"א) כ' דבעי לכתחילה שיראו כוכבים ונצוצי חמה, והב"י הק' דכיון דכ' דבעי כוכבים א"כ כל שכן נצוצי חמה ואמאי הזכיר זה הטור, וכ' דאפשר דס"ל דהוי חד שיעורא וכוונת הירושלמי דאמר כוכבי חמה היינו דכשעושה הסוכה ביום יכול לבדוק זה אי נראה נצוצי חמה, אמנם בפמ"ג (משב"ז סק"ב) תמה דהא בגמ' מבואר דב"ש מכשירים באין נראים כוכבים ופוסלים באין נראה כוכבי חמה ומבואר דהוי שתי שיעורים, והב"ח והט"ז (בסק"ב) כ' דהטור כ' גם נצוצי חמה משום סוף דבריו דבדיעבד גם אם זה לא נראה כשרה, ולפ"ז צ"ב דהא בירושלמי מבואר דרק כוכבי לילה בעי לכתחילה, ובק"נ אות ל' מבואר דרק ר' לוי אמר הכי אבל לדידן לא ס"ל כותי' אלא דבעי כל כוכבים, ובד"מ אות ב' כ' בשם מהרי"ל דסגי אם נראים נצוצי חמה, והשו"ע בס"ג כ' כהרמב"ם כוכבים גדולים, והמג"א סק"א הביא בשם הב"ח דכוכבים של לילה, ומבואר בפמ"ג ובלבו"ש דכוונת המג"א דלא סגי בכוכבים הנראים ביום אלא בעי גם כוכבים הנראים רק בלילה, ובבכורי יעקב סק"ג הק' דהא קאי על דברי השו"ע דכ' דבעי רק כוכבים גדולים, וכ' לבאר דכוונתו רק לאפוקי דלא קאי על נצוצי חמה אבל סגי גם בכוכבים הנראים ביום, וכ' דיש להקל גם דאם נראים נצוצי חמה דסגי בהכי, ובמ"ב סק"ה הביא דכ' האחרונים דבעי גם כוכבים הנראים בלילה, וגם הביא דברי הבכורי יעקב דסגי בנצוצי חמה. ובב"י הגר"א סק"ג כ' על דברי השו"ע דבעי רק כוכבים גדולים דלפ"ז מש"כ ברישא כשרה היינו גם לכתחילה, וכן מבואר במאירי, והרש"ש כ' לומר דבאמת היינו רק דיעבד אלא דמשום ב"ש נקט האי לישנא דלכ"ש דכוכבי חמה פסול גם בדיעבד אמרינן דבעי לכתחילה דגם יראו כוכבי לילה, אבל לב"ה דגם בכוכבי חמה כשר בדיעבד אי"צ לכתחילה דיראו כוכבי לילה, ובב"ח מבואר דמה דמבואר דלשון מכשירין היינו דיעבד, זהו רק משום דב"ש דפוסלין היינו דיעבד א"כ ב"ה דמכשירין גם קאי על דיעבד, אבל ברישא דקתני כשרה שפיר י"ל דהיינו גם לכתחילה, ולפ"ז ניחא דברי הגר"א, ובר"ן ובמאירי מבואר דהדיוק דלכתחילה בעי שיראו כוכבים היינו ממש"כ במתני' דאע"פ שאין הכוכבים נראים, ומבואר ברש"ש דהדיוק הוא משום דזה מיותר וסגי לכתוב המעובה כמין בית, ואמרינן דנקט הכי לומר דלכתחילה כן בעי שיראו.

(ז) מתני' "כשרה ואין עולין לה ביו"ט." ופרש"י דגם ביו"ט אם עלה יצא יד"ח ועיין בר"ן ובמאירי דמבואר כרש"י וכ' המאירי משום דהסוכה כשרה מצ"ע אחר שעבר ועלה, וכ' דאם עלה בשוגג יראה שרשאי לכוך, ובא"ר (סרכ"ח סק"ג) גם כ' הכי דיצא יד"ח, ובפמ"ג (משב"ז סק"ג) הק' אמאי יצא יד"ח הא הוי מצוה הבאה בעבירה, והכא לא יכל לקיים המצוה בלא העבירה, והגרע"א כ' דהכא הדין בעלה דלא ירד וא"כ י"ל דאע"פ דכיון דעלה באיסור א"כ נשאר באיסור, מ"מ כיון דהדין דעכשיו אי"צ לירד דכשיוורד עושה איסור בידים, א"כ עכשיו כבר ליכא למעשה העבירה ולא מקרי מצוה הבאה בעבירה, ובתוספת ביכורים מבואר דחשיב דעובר בשעה דיושב, ויל"ע דלכאורה דברי הגרע"א שייכים רק בכה"ג דצריך לירד דרך האילן אבל אם יש שם סולם, או לש"י התוס' דרק מחזיק הסכך א"כ בזה צריך לירד מיד דאין שום איסור בירידתו, וא"כ בכה"ג לא יצא יד"ח לפ"ד, [ועיין בעל"נ שהעיר עוד משום אי עביד לא מהני]. ועיין במ"ב (תרכ"ח סק"ח) שהביא דהפרמ"ג מסתפק מה הדין אילו אין לו אלא סוכה זו האם ישתמש בה ביו"ט, ובביכורי יעקב מסיק דלא ישתמש בה דחכמים פטרוהו [וביאר בש"ע משום דבשוא"ת יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה].

(ח) "שתיים באילן ואחת בידי אדם" וכו'. נחלקו רש"י תוס' בביאור דברי המשנה, לשיטת רש"י הנדון הוא על קרקע הסוכה דבגוונא שינטל האילן לא תוכל הסוכה לעמוד חשיב משתמש באילן, ושיטת התוס' עפ"ד הגמ' בשבת דהנדרון הכא הוא שהאילן דפנות לסוכה וסמך הסכך על האילן והטעם דאיסן עולין לה ביו"ט דחיישי' שישתמש בסכך להניח עליו דברים והוי משתמש באילן. עי"ש. ובראשונים לעיל כ"א: ביארו כרש"י הכא דלא סמך הסכך על האילן דא"כ יהיה פסול משום מעמיד, והנה לפי שי' רש"י דמירי על קרקעית הסוכה, א"כ בסמך הסכך באמת אין לאסור דבכה"ג אינו משתמש באילן, וכל דברי התוס' הם לענין דחיישי' שישתמש בסכך להניח עליו דברים אבל בעצם זה שיושב תחת הסכך אי"ז נחשב למשתמש באילן, וברשב"א בשבת דשרי להשתמש בצל של מחובר, ורק משום דדרכם הי' להניח חפצים על גבי הסכך ונמצא משתמש באילן אסור, ובשי' ריב"ב לק' כ"ד: בעושה סוכה בין האילנות כ' דאינו משתמש באילנות, והא דיתיב בינייהו מצוה קעביד ומצות לאו ליהנות ניתנו, ומבואר דשייך לאסור שימוש הגם דאינו משתמש בגוף האילן אלא הוא משמשו בזה דמקיים על ידו מצות סוכה אי לאו דמצות לאו ליהנות ניתנו. עי"ש. ובמג"א (תרכ"ח סק"ו) כ' דאפשר דבזמן הזה דאין רגילות להשתמש בסכך שרי להניח הסכך על האילן, ובבאה"ט כ' בסתם דשרי, ובמ"ב סק"ב כ' בלשון אפשר כהמג"א.

ובעיקר מה דהקשו תוס' מסוגיא דשבת על שיטת רש"י, עיין בפנ"י ובערול"נ ובשפ"א משכ"ב, ועיין נמי בש"ע (תרכ"ח אות כד) שעמד בצ"ע דממסקנת הגמ' שם נראה אינו תלוי באם ינטל וכו' וצ"ע, עי"ש.

(ח) תוד"ה דתניא. רש"י לעיל גרס גם בראש העגלה ומבאר משום דניידי מתחזיא כעראי, והתוס' שם כ' דגם בראש העגלה י"ל דאינה יכולה לעמוד שם ברוח מצו' משום דניידא, [ועי"ש במהרש"א], ובתו"ר כאן מבואר דכמו"כ י"ל דאינה יכולה לעמוד ברוח מצו' שבראש העגלה.

(ט) "דכולי עלמא היכא דאין יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה לאו כלום היא." וברש"י פירש משום דאפי' דירת ארעי אינה, ובחידושי הגר"ז כתב דהרמב"ם לא יכול לסבור כרש"י דלפמ"ש כ' שם דהרמב"ם ס"ל דלרבנן דסוכה דירת ארעי אין פסול דירה כלל בחפצא של הסוכה ודין דירה נאמר רק לענין הדין דיורים בסוכה וא"כ אין לפסול החפצא דסוכה מחמת שאינה ראויה לארעי, ולכן ביאר דלשיטת הרמב"ם הפסול הכא הוא מדין המחיצות דכל מחיצה שאינה ראויה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה, וזה אינו תלוי במחלו' אי סוכה דירת קבע או ארעי אבל בראויה לעמוד ברוח מצויה דיבשה דאז בעצם שם המחיצה אין חסרון אזי דין רוח מצויה דים וכו' תלוי בדירת קבע או ארעי, עי"ש. והנה יש לדון עוד, דסוכה שאינה ראויה לעמוד ברוח מצויה פסולה משום סוכה שאינה ראויה לשבעה, ועיין ברא"ה ובריטב"א להלן שכתבו דסוכה שאינה ראויה לשבעה הוי כמי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה.

והנה בדברי ר"ע מבואר שגם בעושה סוכתו בספינה לא בעי' שתוכל לעמוד ברוח מצויה של ספינה, וצ"ב מ"ט כשר הא במקום שעשאה אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה וגם אי דירת ארעי בעי' אי"ז חשיב כלום, ועיין בשפ"א שעמד בזה. ולשיטת הרמב"ם מבואר בדברי הגר"ז הנ"ל דכל היכא שאין פסול במחיצות מצד עצמן הרי הנדון בקום הסוכה תלוי בדירת ארעי וקבע.

(ל) "מ"ט דר"י אמר קרא... סוכה הראויה לסוכה שמה סוכה." והגם דהכא מדאו' ראויה ורק מדקבנן אינה ראויה כתבו הרא"ה והריטב"א דס"ל לר"י שכך דין תורה לפסול כל סוכה דאינה ראוי' לז' מאיזה צד וענין שיהיה, והרי היא פסולה מה"ת. והקשה השעה"מ (פ"ח מלולב ה"א) דכיון דלא מצינו סוכה שאינה ראוי' לשבעה אלא בכה"ג, א"כ נמצא דאתא קרא לאיסור דרבנן, וכ' לומר משו"ה דס"ל כר"א לק' כ"ז ב' דא"א לעשות סוכה בחוה"מ וא"כ נמצא דיש נפ"מ בדרשה זו דם מה"ת, ולפ"ז כ' דמשו"ה הלכה כר"מ דלדידן ס"ל דעושינן סוכה בחוה"מ, אמנם בר"ן מבואר דהלכה כר"מ משום דהוי סתם מתני' ומחלוקת בברייתא, וגם הביא שי' הרי"צ גיאת דהלכה כר"י, ובחי' הגרע"א כ' לומר דנפ"מ לענין הדין המבואר לעיל ז' א' דאמרינן מיגו דמהני לשבת מהני לסוכה, ואי לאו הדין דבעי ראוי לז' א"כ הי' מהני גם במה דהוי חסרון מה"ת, והשתא אמרינן דמהני רק בדרבנן, אמנם בר"ן לעיל ז' כ' לומר דיהני גם בדאורייתא עי"ש, וברש"ש מבואר דמשכחת לה שאינו ראוי' מה"ת בכה"ג דאינו ראוי לעמוד ז' ימים, וכמשנ"ת דברי

הרא"ה והריטב"א גבי מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצוי, [והרש"ש כ' לומר דהוי חסרון רק בסכך]. ועיין עוד ברש"ש לעיל ז' לענין מיגו וכו' לגבי ראויה לשבעה ודבריו שם צ"ב ובפ"ק נתבאר.

עוד הקשה השעה"מ (שם) הק' דכיון דקיי"ל כר"מ, א"כ מבואר דמה דאינו ראוי מדרבנן לא חשיב דגם אינו ראוי מה"ת, וא"כ אמאי מבואר בראשונים דגם היכי דיש לו דין שריפה מדרבנן אמרינן דחשיב מכתת שיעורי' גם לענין דאורייתא, והגרע"א ביאר דמה דהכא מהני משום דמדאורייתא חזי הוא משום דאחר שעלה הדין דלא ירד וכמשנ"ת לעיל ברש"י ד"ה ואין, ובמעשה חושב על השעה"מ כ' דהכא הוי איסור רק על הגברא ומשו"ה חשיב דחזי דמ"מ בידו לעבור על האיסור דרבנן, אבל היכי דהוי איסור בחפצא בזה גם באיסור דרבנן אמרינן דחשיב אינו ראוי אף מה"ת דהרי מ"מ לעולם דין החפץ בשריפה, וכ"כ באחיעזר (ח"ב סמ"ז אות י') והוסף דגבי דאורייתא מהני גם איסור על הגברא כיון דמ"מ יש כאן איסור בעשי' זו, משא"כ בדרבנן כל דלא הוי איסור בגופו א"כ לא חשיב דאינו ראוי. ועיין בשעה"מ שם קושיות נוספות ולפ"ד הרעק"א והמעשה חושב מיושב.

(לא) "הראויה לשבעה" ברש"י ובר"ח כתבו דהחסרון הא שאינה ראויה ליו"ט ראשון אמנם הרא"ה והריטב"א כ' דבתוך ז' לעולם חל שבת ובשבת אסור לעלות, ובפמ"ג (במשב"ז סק"ג) ביאר דלא פירשו כרש"י משום יו"ט, משום דהיכי דלא יהיה לו סוכה אחרת באמת יוכל לעלות ביו"ט על גבי הסוכה משום היתר דאוכל נפש, אמנם בבכורי יעקב בסק"ז כ' דאין להתיר משו"ז כיון דהדין דהיכי דאין לו סוכה שרי לאכול חוץ לסוכה, א"כ אין כאן היתר משום אוכל נפש, ואמרינן דלא יעלה ויאכל חוץ לסוכה דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת, ועיין במ"ב ס"ק י"ח משכ"ב, ובערול"נ.

צינונים והערות - פרק הישן

כ"ג ע"א - כ"ד ע"א

(לב) "גזירה שמא תמות" ופרש"י דאם תמות ליכא דופן ובטל ממצות סוכה, והק' השעה"מ (כפ"ד הט"ז) אמאי לא פירש רש"י הטעם משום דלמא תמות ולא אדעת' וכמבואר בגמ' בסמוך, ובערל"נ תי' דשם דרק כוצא מעט אמרינן דלאו אדעת' משא"כ הכא, ועוד הק' השעה"מ דאמאי לק' לא אמרינן בגמ' משום דנמצא בטל ממצות סוכה, וכ' בערל"נ דנח"ל להגמ' לומר טעם דשייך גם בחוה"מ, ועוד כ' דבדודאי בהכרח צ"ל דאיכא גם לטעמא דלאו אדעת', דהא גבי לחי ופסי ביראות לא שייך הטעם דנמצא בטל ממצוה, וכ' דשם שפיר אמרינן דלאו אדעת' גם בשמא תמות ותברח דדוקא בסוכה דיושב בה אמרינן דלא שייך לומר דלאו אדעת' בזה, משא"כ בלחי ופסי ביראות שהם מן הצד, וא"כ משו"ה הוצרכה הגמ' לומר דלאו אדעת'.

והנה בצל"ח הקשה מה איכפת לן בחשש שמא תמות או שמא תברח הרי אם תמות או תברח יראה זה ויעשה שוב סוכה ומ"ט פסולה הסוכה, והגם דשיטת ר"א להלן כ"ז: דאין עושם סוכה בחול המועד דבעי' סוכה לשבעה מ"מ קשה לומר דכולהו תנאים הכא ס"ל כר"א, וכתב הצל"ח דלהכי אמרה הגמ' הטעם האחר דמשא תמות ולא אדעתיה. אכן יש לדון בזה לפי המבואר לעיל דשיטת הריטב"א דהטעם דסוכה שאינה ראויה לעמוד ברוח מצויה פסולה משום שאינה ראויה לשבעה, א"כ ה"ה הכא דכיון דאיכא חשש שמא תברח הוי אינה ראויה לשבעה. אלא שיש לחלק בין אינה ראויה ברוח מצויה לחשש שמא תברח, וצ"ע. ועיין בשעה"צ (תר"ל ס"ג) דמסתפק האם מה דפסק השו"ע דיקשור הבהמה הוא מעיקר הדין או רק עצה טובה עי"ש, ולכא"ו יש לתלות בהנ"ל. וצ"ע.

(לג) "דאי נמי מית יש בנבלתו י" בשפ"א הקשה מ"ט שרי בהכי הא יש לחשוש מטעם הריח הרע שיצא מן הסוכה, ותי' דכיון שיש גם ספק שמא ימות וגם ספק שמא יצא מן הסוכה כולי האי לא חיישי', ולפ"ז כתב דאם כבר מת אסור לכתחילה לעשות סוכה בכה"ג משום הריח הרע. עי"ש.

(לד) "והאיכא רווחא דביני וביני" המהרש"א מק' דזהו קו' על עיקר הברייתא דלעיל דאמאי מכשיר ר"י הא איכא רווחא, וכ' דאה"נ דזה לא קו' דוקא על אביי ור"ז, ועיקר הקו' היא דדלמא רבעא. עי"ש. ועיין בערול"נ שתמה על דבריו וביאר דעל הברייתא ליכא לאקשוויי דדלמא כל מה דמהני הוא בגוונא דרבעה אבל למ"ד שמא תמות דע"כ לא מיירי ברבעה מקשי שפיר. עי"ש. ועיין עוד בשפ"א.

(לה) "אסורה לאכול בתרומה מיד" הרש"ש מעיר דכיון דמבואר דנאסרת בתרומה, א"כ כמו"כ יש לנו לאוסרה על בעלה שמא ימות ונמצא דהיא גרושה ואסורה לו, וא"כ מעתה תאסר עליו, וכתב דאפשר דאה"נ, וצ"ע.

(לו) "ומי אמר אבי ר"מ חייש למיתה ר"י לא חייש למיתה" וכו'. מבואר בגמ' דלשיטת אביי לר"מ הטעם דפסולה הסוכה הוא משום החשש שמא תמות הבהמה ור"י פליג בהכי וס"ל דלא חיישי' למיתה, [ורק בכפרה החמירין] והא דחושש לבקיעת הנוד הוא מטעם ברירה וכל קושיתו לחשש בקיעת הנוד היא לשטת ר"מ. ובגמ' בגיטין כח ע"ב שיטת רבא דלכ"ע שמא ימות חיישי' [אלא שדחתה הגמ' שם למסקנה משום ערבך ערבא צריך] ויל"ע א"נ דר"י חייש למיתה מ"ט מכשיר דופן לבהמה, ועיין בריטב"א שהקשה הכי לפי סוגיות הגמ' בגיטין כ"ו ובחולין עי"ש, וביאר דצריך לומר דהא מיירי בבע"ח קשור ומתוח באשלי דאין לחוש למיתה ולרבעא ומשו"ה כשר, ואע"ג דזמנין דמוקי לה בפחות מג' וכיון דמיתא כוצא ולא אדעת', מ"מ לזה לא חייש ר"י [ועיין נמי חי' ר"א מן ההר]. והנה הבעה"מ כ' דהרי"ף לא הביא דין זה דבע"ח לדופן לסוכה משום דאינו מצוי כדאוקימנא בגמ' דעביד ליי

בהוצא ודפנא ומתיחא באשלא מלעילא, ובפשטות כוונתו דס"ל דלמסקנא פליגי רק בכה"ג, וגם לר"י בעי שתהי' מתוחה באשלי למעלה, ובמג"א (סתר"ל סק"ח) כ' דשי' הבעה"מ דלהלכה לא חיישינן למיתה ולכן אי"צ שיקשור הבהמה, ולכאורה היינו משום דמכשר במתיחא באשלי ולא חשש דלמא תמות וכוצא, אמנם בריטב"א מבואר דגם אי חיישינן למיתה יש להכשיר בכה"ג, ובביאור הגר"א שש"ב סק"א מבואר דלמסקנא הכא דאמרינן דטעמי' דר"מ דלא הוי מחיצה מעיקר הדין שוב י"ל דר"י חייש למיתה ומיירי בכה"ג דגם אי מייטא אכתי ראוי' למחיצה, ומה דאמרינן דיש לחוש דלמא מוקי בפחות מג' למסקנא אי"צ לזה ולכו"ע לא חיישינן לזה והו"ד נמי בשעה"צ (תר"ל אות נ') עי"ש. ועיין עוד בהגהות הרעק"א על הלח"מ בנזרות (פ"א ה"ד) מש"כ בזה.

לז) הרמב"ם (פ"ד מסוכה ה"ז) כ' דמחיצה מבע"ח כשרה, ובחי' ר"א מן ההר כ' דהיינו דוקא בכה"ג דהיא קשורה ומתוחה באשלי, וסמך הרמב"ם על מש"כ בפט"ז משבת (הכ"א) דעושין מחיצה בשבת מבע"ח והוא שיהו כפותין כדי שלא ינודו. והנה במגיד משנה (פט"ז הכ"א) כתב דהא דבעי כפותין הוא משום דבעי מחיצה שיכולה לעמוד ועומדת, ובב"ח שש"ב הוסיף על זה כמו גבי ענפי אילן, וביאר המג"א (שש"ב סק"ח) דכונתו דבלא כפותין איכא חסרון דלא הוי מחיצה מעיקר הדין כמו מחיצה שהרוח מוליכה ומביאה אותה דלא הויא מחיצה, והק' דא"כ אמאי מבואר דאדם הוי מחיצה גם באינו כפות, ועוד הק' המג"א דבגמ' לא מבואר טעם זה אלא משום שמא תברח או תמות ומשום גזירה ולא אמר משום דהוי כאינה עומדת ברוח, ועוד הק' דבטור מבואר דבעי שתהי' קשורה, ומה מהני קשורה הא מ"מ הוא נייד, וכ' לבאר דבעי כפותין כדי שלא תברח, ומה דהצריך הרמב"ם כפותין ולא כ' בקשורין משום דמיירי דאין להיכן לקושרם וא"א דלא תברח אלא אם כפותה, וכ' דלא דמי לענפי אילן דשם אינם עומדים משום גריעות המחיצות משא"כ בבע"ח שהם מנידים עצמם ולא הוי גריעותא בעצם המחיצה. עי"ש. אמנם השעה"מ בהל' סוכה הביא דברי הרמב"ם בפ"ו מטומאת מת ה"ד דגם גבי גולל כ' דבהמה שכפתה ועשה אותה גולל יש לה טומאת גולל, וכ' הכס"מ דבלא שכופתה הרי היא הולכת לכאן ולכאן ואין כאן גולל, ומבואר דבלא כפותה לא הוי מחיצה מעיקר הדין ולא רק משום גזירה, דמשום גזירה אין לטהר משום גולל וכמבואר בגמ', ומשו"ה כ' דהרמב"ם ס"ל דלפי המבואר בגמ' להלן דאמר ראב"י דמחיצה שאינה עומדת ברוח לא הוי מחיצה ה"ה דבע"ח כשאינו כפות לא הוי מחיצה מעיקר הדין, והסוגי' הכא בהכרח דלא כראב"י לק'.

לח) בשיטת רבי זירא דהחשש הוא שמא תברח. והיינו דלא חיישי' שמא תמות גם לשיטת ר"מ, הקשה הלח"מ (פ"א מנזירות ה"ד) א"כ היכי מבאר הא דאמר ר"י לר"מ שמא יבקע הנוד, הא כיון דגם הוא וגם ר"מ לא ס"ל חשש מיתה, א"כ גם אין לחוש דיבקע הנוד, ובשלמא לאביי ניהא דאמר לו ר"י לר"מ לשיטתו דחייש למיתה אמאי לא חייש לבקיעת הנוד אבל לרב זירא קשה. ועוד הק' הלח"מ שם לשיטת רב זירא דכמאן מוקי לברייתא דאסורה לאכול בתרומה מיד כיון דגם ר"מ וגם ר"י לא חיישי למיתה, וכ' דלפי המבואר בגמ' דמיירי במתיחא באשלי א"כ נמצא דהחשש מיתה הכא הוי חשש רחוק רק בכה"ג דמוקי בפחות מג' וכמבואר בגמ' ומשו"ה לא חיישי למיתה, אבל בעלמא י"ל דחייש, [ועיין לעיל שהובאו די' הריטב"א שתי' הכי לשיטת רבא בגיטין]. ובשעה"מ בפ"ד מסוכה ה"ז הק' דהא מ"מ רב זירא אמר דטעמי' דר"מ משום שמא תברח, ומבואר דר"י לא חייש שמא תברח וא"כ כל שכן דלא חייש למיתה, וכ' השעה"מ שם די"ל דרב זירא ס"ל דרק למיתה דזמן מועט לא חיישינן אבל לזמן מרובה חיישינן, ובתרומה כיון דאי לא ניהוש נמצא דלעולם תוכל לאכול א"כ משו"ה חשיב מיד כבר לחשש לזמן מרובה ומשו"ה אסורה מיד, ורק בסוכה ובנוד דהוי לזמן מועט לא חיישינן, ועוד כ' די"ל דס"ל דרק בסוכה דהוי רק עשה לא חיישינן למיתה, והגרע"א בגליון על הלח"מ (נזירות שם) כ' ליישב די"ל דמה דס"ל לרבי זירא דלר"מ לא חיישינן למיתה היינו רק למה דמבואר בגמ' דזימנין דמוקי לה בפחות מג' וכוצא ולא אדעת' דזהו חשש רחוק אבל בעלמא חייש ר"מ למיתה. [ועוד כ' די"ל דרק ר"י לא חייש למיתה אבל ר"ש ורבי יוסי דחלקו בנוד י"ל דס"ל דבאמת יש לחוש לבקיעת הנוד וברייתא דאסורה לאכול בתרומה כותיהו, עי"ש אריכות גדולה בזה].

לט) בשיטת הרמב"ם אי חיישי' למיתה. עיין בלח"מ (נזירות שם) שהקשה על הרמב"ם דגבי גט אוסר לאכול בתרומה מיד ומבואר דחיישינן למיתה, ואילו בפ"ט מתרומות ה"א כ' גבי מפריש תרומה דלא מהני משום דאין ברירה, וכ' דהא"נ דגם י"ל משום חשש שמא יבקע הנוד, דמבואר בגמ' בגיטין דמאן דחייש למיתה גם חייש לבקיעת הנוד, אמנם השעה"מ (סוכה שם) הק' על זה דהא הרמב"ם שם כ' דמיירי בטבל מן התורה ומבואר במהריק"ו ובכס"מ שם דמשו"ה דקדק לכתוב טבל מן התורה דבדרבנן קיי"ל דיש ברירה, ואי נימא דגם יש לחוש לבקיעת הנוד א"כ גם בטבל דרבנן יש לאסור, ואין לומר דרק באיסור תורה חיישינן לבקיעת הנוד ולמיתה, דהא גבי הא דאסורה לאכול בתרומה לא חילק הרמב"ם בין תרומה מה"ת לתרומה דרבנן, וכ' השעה"מ דשי' הרמב"ם דרק לזמן מרובה חיישינן למיתה, ומשו"ה גבי בקיעת הנוד דלא הוי זמן מרובה לא חיישינן ורק בגט דאם נתיר הרי תהי' מותרת גם לזמן מרובה חיישינן, ובעל"נ בסוגיין כ' נמי לחלק על דרך זה, ורק דכ' דכל דבר שהוא מוגבל בזמן גם לזמן מרובה לא חיישינן ורק בדבר שאינו מוגבל בזמן ואי לא ניהוש א"כ לעולם לא ניהוש בזה חיישינן, ובצל"ח הק' דבגמ' בגיטין כ"ח ב' מבואר דאין לחלק בזה דהגמ' מק' על רבא דאמר דחיישינן שמא ימות מהא דלא חייש ר"מ לבקיעת הנוד, ולא מחלק דשם הוי לזמן מועט, וכתב דמ"מ מוכח בסוגי' ביומא דרבינא ס"ל דיש לחלק בזה וס"ל להלכה כותי', עי"ש שהאריך בזה.

החכם צבי בסק"ו הק' על הרמב"ם דס"ל להלכה דלא כר"י דמתקנים לו אשה אחרת, דכיון דס"ל דחיישינן למיתה א"כ אמאי אין מתקנים, וכ' דאין לומר דזהו משום דאין לדבר סוף דזהו שייך רק אי נימא דמעיקר הדין אין לחוש, ובאנו להחמיר גבי יוה"כ בזה אמרינן דכיון דאין לדבר סוף לא נחמיר, אבל אם יש לחוש מעיקר הדין אין להקל דלא נחוש אף לאחד משום דאין לדבר סוף, ובשעה"מ שם כ' דלפמ"ש"כ דרך בזמן מרובה חיישינן אתי שפיר, אמנם כ' עוד לחלוק על עיקר דברי החכם צבי, דגם אם יש לחוש מעיקר הדין יש לנו לומר דלא חיישינן היכי דאין לדבר סוף, והביא דכן מבואר ברשב"א עיי"ש.

(מ) "אינה עשוי' בידי אדם." בתוס' בעירובין ט"ו א' בד"ה תל ובחי' ר"א מן ההר כאן כ', דגם לר"מ הר שלא נעשה על ידי אדם הוי מחיצה, ואינו ממעט אלא דבר שאינו ראוי להעשות ע"י אדם.

תוד"ה דתניא – מש"כ דגזרו על פיתם ולא על יינם, העיר בעל"נ דהא מבואר בשבת י"ז ב' דגזרו על פת נכרי משום יינם, וכ' דבכותים גזרו על פיתם מטעם אחר דבטלו מבנין בית המקדש כמו שהביאו התוס' בחולין ד'.

בא"ד – הרמב"ן והרשב"א בחולין י"ד כ' עוד, די"ל דר"י ור"ש לדברי ר"מ אמרו, דאה"נ לדידן אסור גם מצד סתם יינם, עכ"פ גם לדידן יש לאסור משום ברירה, ועו"כ דיש עכ"פ נפ"מ בזה לענין לוקח מע"ה דהוי דמאי, ויל"ע בזה להלכה דבדרבנן יש ברירה, א"כ בדמאי י"ל דמודו דיש ברירה, ולמסקנא דהטעם משום שמא יבקע הנוד ניחא, ובריטב"א כאן כ' דנפ"מ לענין חשוד בודאי על תרומה ומעשרות, ולפ"ז ניחא דהוי ספק דאורייתא.

רש"י ד"ה אומר – מש"כ דמיירי שהגיע לילי שבת, הנה בחולין י"ד א' כ' דחשכה לילי שבת ואין לו שהות להפריש, והיינו דבשבת ממש אסור להפריש, ורק משום שהגיע ליל שבת הוצרך למהר להפריש ולא ה' לו שהות למדוד המעשרות.

תוד"ה שני – במה דמבואר בדבריהם דהיכי דאמר מערב שבת דמה שיפריש אח"כ יהיה מעשר דבזה יכול להוציא המעשרות בשבת, הנה בתוס' ביומא מבואר לאו הכי, ובר"ש בדמאי פ"ד משנה ד' כ' בתחילה דא"א ומסיק דאפשר וכדברי התוס' כאן, ובריטב"א כאן מבואר דא"א, אמנם לא נתבאר בדבריו דמיירי דמפריש קודם ביה"ש, דבמפריש בביה"ש גם לשי' התוס' הכא אסור וכמשי"ת.

בא"ד – מש"כ דכאן שהוא ודאי צריך ליתן ללוי, מבואר דבלא זה יכל להפריש ולקבוע מקום, ושוב כתבו דא"א לקבוע מקום, והמהרש"א כ' דיש כאן חסרון בתוס', דבר"ש בדמאי פ"ז משנה ד' מבואר כל דברי התוס' בכל הסוגי', ושם נוסף כאן דאפילו אי נימא דא"צ ליתן המעשר ללוי, משום דלוקח מכותי הוי כלוקח מנכרי דפטור מליתן מעשר ראשון ללוי כמבואר בבכורות דאמר ל' דאתי מכח מאן דלא מצי לאשתעויי דינא בהדי, מ"מ אסור להפריש בשבת ע"י קריאת שם שבבין השמשות.

בא"ד – מה שדחו פירוש רש"י דמיחל היינו מחלל, הנה בתוס' ביומא כ' צד לומר דהיכי דהוא מפרש הסכום של המעשר בזה מהני גם בלא קביעת מקום, ולפ"ז לא קשה מהתוספתא שהביאו.

בא"ד – מש"כ בסו"ד דבשבת אין מפרישין היינו דמשו"ה לא קובע מקום מעכשיו למע"ש ומחללו, וכמ"כ בתוך דבריהם, וכן מבואר בתו"ר, ובת"י ביומא וברמב"ן בחולין י"ד כ' עוד דדוקא בדמאי דא"צ אח"כ להפריש אלא תרומת מעשר הרי הוא מברר מעכשיו הכל, משא"כ בודאי דיצטרך להפריש המעשר ראשון ליתן ללוי, משו"ה אינו קובע מקום אף למעשר שני, ולפ"ז ניחא גם אי נימא דהכא אינו מפריש משום דאין לו כלים, ואמנם לפי משנ"ת דהר"ש כ' צד דבלוקח מכותי אינו צריך ליתן המעשר ללוי א"כ א"א לתרץ הכי דגם בלוקח מכותי לא יצטרך להפריש אח"כ אלא התרומת מעשר.

תוד"ה עשרה – מש"כ משום דשמא הפרישו הכותים תרומה גדולה, העיר בזה הגרע"א בגיטין דגם אי נימא דיש לחוש הכי, מ"מ סגי דיפריש עשירית מצ"ח, והיתר יפריש על התרומה, דהרי לפ"ז, להצד דבעי עשרה ממש התרומה אינה תרומה.